

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาการเสริมความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่นโดยสภาองค์กรชุมชน: กรณีศึกษาสภาองค์กรชุมชนจังหวัดชัยภูมิ นั้น เพื่อให้เกิดความรอบด้านและเข้มข้นในทางวิชาการจึงได้อาศัยแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องเพื่อประกอบการทำงานทำความเข้าใจในงานวิจัยแบบบูรณาการ โดยผู้วิจัยมีแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

2.1.1 แนวคิดประชาสังคม (Civil Society)

แนวความคิดเรื่อง “ประชาสังคม” ที่มีการพูดถึงในเมืองไทยครั้งแรกนั้นประมาณ พ.ศ.2524 – 2525 กระทั่งต่อมาในปี 2533 – 2534 แนวคิดประชาสังคมหรือ Civil Society ได้นำมาใช้เพื่ออธิบายกิจกรรมในภาคประชาชนเพื่อสร้างประชาธิปไตย แนวคิด “ประชาสังคม” ถูกนำมาสร้างขึ้นเมื่อเกิดปรากฏการณ์ความเคลื่อนไหวของประชาชนข้ามชนชั้นนอกภาครัฐ และโดยสันติเป็นด้านหลักเกิดขึ้น (เกษียร เตชะพีระ, 2540) โดยประชาสังคมนั้นจะเน้นคือ (อเนก เหล่าธรรมทัศน์, 2543: 21)

1. ไม่ชอบและไม่ยอมให้รัฐครอบงำหรือบงการ แม้ว่าจะยอมรับความช่วยเหลือจากรัฐและร่วมมือกับรัฐได้ แต่ก็สามารถชี้นำ กำกับ และคัดค้านรัฐได้พอสมควร
2. ไม่ชอบลัทธิปัจเจกชนนิยมสุดขั้วที่ส่งเสริมความเห็นแก่ตัว ต่างคนต่างอยู่ แย่งแย่งแข่งขันกันจนไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม แต่แนวคิดประชาสังคมนั้นสนับสนุนให้ปัจเจกชนรวมกลุ่มร่วมความรับผิดชอบ โดยไม่ปฏิเสธการแสวงหาหรือปกป้องผลประโยชน์แต่เพียงเฉพาะกลุ่ม

แนวคิดประชาสังคมในมุมมองตะวันตกนั้น มีความหลากหลายและคำว่า “ประชาสังคม” อาจถูกนิยามและยึดมั่นถือมั่นในนิยามประชาสังคมของตนที่แตกต่างหลากหลาย (ดูรายละเอียดใน ชลธิศ ตั้งเจริญ, 2543) เมื่อนำมาใช้ในสังคมไทยจึงเกิดข้อเสนอนี้หรือให้นิยามความหมายเพื่อให้เกิดประโยชน์ทั้งในทางวิชาการ พหุติสาณ ชุมพล (2543: 2-2 – 2-3) ได้ทำการวิจัยเชิงสำรวจและตั้งข้อสังเกตเชิงสมมติฐานว่า

1. แนวคิดประชาสังคมได้นำเข้ามาปรุงแต่งในสังคมไทยเพื่อใช้อธิบายปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอยู่แล้ว คือ การเคลื่อนไหวของประชาชนในทางที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาและสร้างสรรค์ประชาธิปไตยก่อนหน้าที่จะมีการนำแนวคิดนี้มาใช้ และ
2. ผนวกกับการที่นำแนวคิดนี้มาใช้เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ ได้มีการนำแนวคิดประชาสังคมนี้ในการให้ความหมายเชิงค่านิยมกับการเปลี่ยนแปลงที่วุ่น โดยการขยายหรือยืดปรากฏการณ์ดังกล่าวออกไปให้ถึงที่สุดตามค่านิยมที่มีของนักคิดแต่ละท่าน แต่ละสำนัก จึงทำให้ประชาสังคมกลายเป็นเป้าหมายในอุดมคติที่พึงประสงค์ หรือกลายเป็นยุทธศาสตร์ (strategic concept) เพื่อนำพาการเปลี่ยนแปลงสังคมสู่สภาพอุดมคติดังกล่าว

นอกจากนี้ พงศทิสาณ ชุมพล (2543: 2-3 - 2-5) ได้เรียบเรียงลักษณะขององค์กรประชาสังคมไว้ดังนี้

1. กลุ่มที่เป็นองค์ประกอบของประชาสังคม เรียกว่า องค์กรประชาสังคม (Civil Society Organizations)

2. การเข้าร่วมในองค์กรประชาสังคมต้องเป็นการที่เข้าร่วมเองโดยสมัครใจ (Voluntarism หรือ voluntariness) เพราะเป็นฐานของความเป็นอิสระขององค์กรประชาสังคมนั้นๆจากส่วนอื่นๆของประชาสังคมและรัฐ หากมีการเข้าร่วมโดยการบังคับด้วยกฎหมายหรืออำนาจอื่นใดของรัฐหรือมีการบีบบังคับของสังคมต่อผู้ที่ไม่ยอมเข้าร่วมแล้ว ความเป็นประชาสังคมย่อมเป็นที่น่าสนใจ

3. การดำเนินการขององค์กรประชาสังคม และระหว่างองค์กรประชาสังคมเป็นการดำเนินการอันอยู่บนพื้นฐานของสันติวิธี เคารพในความแตกต่างหลากหลาย แม้ไม่ชอบพอกันก็เคารพกันได้ไม่จำเป็นต้องมีความรู้สึกอบอุ่นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยความหมายนี้คือความสัมพันธ์เชิงประชาสังคมจึงแตกต่างจากความสัมพันธ์ในชุมชน ขบวนการทางศาสนาและขบวนการชาตินิยม

4. องค์กรภาคประชาสังคมกระทำในเวทีสาธารณะ (public sphere) เป็นการกระทำรวมหมู่ (collective action) เพื่อประโยชน์สาธารณะ เพื่อประโยชน์ส่วนตนหรือส่วนรวม และแม้ว่าจะเป็นอิสระจากรัฐ แต่ก็มีความสัมพันธ์กับรัฐหลายรูปแบบ ตั้งแต่การเห็นด้วยกับรัฐ ไปจนถึงการตรวจสอบ ผลักดันนโยบาย หรืออาจกระทำการโดยไม่เกี่ยวข้องกับรัฐโดยตรงเลยก็ได้

5. การปกครองโดยหลักนิติธรรมเอื้อให้เกิดและเติบโตของประชาสังคม ซึ่งเป็นหลักที่จะประกันความเป็นธรรมในสังคมตามกฎหมาย

6. การปกครองในลักษณะตัวแทนที่ผ่านการใช้สิทธิและเลือกตั้ง บุคคลที่เข้าไปทำหน้าที่แทนในระบอบประชาธิปไตยนั้นอาจไม่เพียงพอ ดังนั้น ประชาชนหลายหมู่เหล่าจึงได้เข้าร่วมกระทำการร่วมกันในองค์กรประชาสังคม เพื่อให้ “อำนาจของประชาชน” (demo – power) ปรากฏ ซึ่งเป็นองค์ประกอบหลักในระบอบประชาธิปไตย

กล่าวถึงแนวคิดประชาสังคม นักวิชาการที่ทำการศึกษาในเรื่องแนวคิดในสังคมไทยที่น่าสนใจอีกท่าน คือ บงกช สุกตน์ ณ อยุธยา (2547 : 6) ได้ทำการศึกษาและอธิบายประชาสังคมในรูปแบบภาควิชาขบวนการประชาสังคมไทย ไว้ว่าประชาสังคมนั้น เป็นการก่อรูปและการประสานเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายของกลุ่มประชาสังคมในระดับต่างๆเป็นโครงสร้างพื้นฐานสาธารณะ (Civic Infrastructure) อันเป็นปัจจัยที่หนุนพัฒนาการของกระบวนการประชาสังคม ผู้คนได้มาสัมพันธ์ทำงานร่วมกันเกิดเป็นองค์กรร่ม (Umbrella Organization) ที่เชื่อมโยงองค์กรและสมาชิกเข้าด้วยกัน เป็นช่องทางให้มีการสื่อสารระหว่างกัน (Channels of Communication) พุดคุยแลกเปลี่ยนในประเด็นปัญหาที่สนใจร่วมกัน ระดมสมองของผู้คนที่หลากหลายเพื่อแก้ปัญหา สร้างเครือข่ายข้อมูลและแบ่งปันทรัพยากร ที่สำคัญคือ ความสัมพันธ์ภายในเครือข่ายประชาสังคมต้องไม่ใช่ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ แต่เป็นการทำงานร่วมกันแบบพหุภาคีที่เท่าเทียม

ลงมือปฏิบัติในเชิงบวกและสร้างสรรค์จากจุดเล็กๆที่มีความเป็นไปได้ และเป็นไปอย่างต่อเนื่อง แม้เครือข่ายประชาสังคมจะทำงานกับภาครัฐ แต่ก็มีเป้าหมายให้ภาครัฐลดอำนาจ บทบาท หน้าที่ลง โดยให้ชุมชนหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทมากขึ้นโดยไม่ให้ภาครัฐครอบงำ

จากแนวคิดประชาสังคมของนักคิด นักวิชาการที่ให้ความหมายดังกล่าว จะเห็นได้ว่ามีความแตกต่างกันหลายแบบ ทั้งที่เห็นว่าประชาสังคมคือส่วนที่อยู่นอกรัฐ ส่วนที่ร่วมกับรัฐ ส่วนที่อยู่ระหว่างรัฐ และลักษณะขัดแย้งรัฐ ในประเด็นเรื่องแนวคิดประชาสังคมในประเทศไทย ได้มีนักคิดที่นำแนวคิดที่เกี่ยวกับประชาสังคมมาจัดแบ่งออกเป็นหมวดหมู่เพื่อให้เห็นภาพรวมเป็นสำนักทางความคิดคือ เชษฐา ทรัพย์เย็น ได้จัดแบ่งหมวดหมู่ทางความคิดประชาสังคมไทยในภาพรวมออกเป็น 4 สำนัก (เชษฐา ทรัพย์เย็น, 2547: 328 – 380) คือ

1) สำนักศาสนวิถี สาระสำคัญทางความคิดของสำนักศาสนวิถีนำเสนอแนวคิดประชาสังคมบนพื้นฐานความโดดเด่นของหลักธรรมทางศาสนาเป็นฐานคิดหลักโดยประยุกต์หลักการศาสนาเข้ากับวิธีการมองปัญหาสังคม จุดร่วมของแนวคิดสำนักนี้ส่วนใหญ่จะให้น้ำหนักกับพื้นที่ชนบทเป็นพิเศษอาจเพราะพื้นฐานความคิดทางศาสนาผูกอิงกับความเป็นธรรมชาติหรือดุลยภาพตามธรรมชาติ เมื่อนึกถึงสภาพความเป็นธรรมชาติ สังคมไทยมีแนวโน้มจะโยงเข้ากับชนบทมากกว่าอื่นใด เพราะวิถีชีวิตในชนบทดำเนินอยู่บนวิถีเกษตรกรรมมีลักษณะความเป็นธรรมชาติสูงกว่าเมือง ทำให้แนวคิดของสำนักศาสนวิถีมุ่งให้ความสนใจในพื้นที่ชนบทเป็นสำคัญ

ประเด็นความสัมพันธ์กับภาครัฐ จะให้ความสำคัญกับการเชื่อมโยงและร่วมมือกับภาครัฐในทางสร้างสรรค์ และมีลักษณะที่เท่าเทียมกัน ไม่มีความเหนือกว่าต่ำกว่าในความสัมพันธ์ โดยที่รัฐต้องให้ความเคารพในความเป็นอิสระของกลุ่ม แม้ว่าจะไม่พอใจแนวทางการพัฒนาของรัฐที่ผ่านมา แต่ก็เน้นความร่วมมือกัน เนื่องมาจากอิทธิพลจากหลักคิดทางศาสนาเข้ามาล้อมกรอบความคิดไว้ เช่น ความร่วมมือกันบนความสมดุลแบบทางสายกลาง การเชื่อมโยงสรรพสิ่งให้เป็นหนึ่งเดียวนั่นจึงยอมรับความร่วมมือที่มีต่อภาครัฐ ในประเด็นของการรวมตัวเป็นประชาสังคมแนวคิดส่วนใหญ่ของสำนักศาสนวิถีจะให้ความสำคัญกับการรวมตัวกันในรูปแบบความร่วมมือที่ระดมสรรพกำลังของทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินการเช่น รูปแบบประชาคมตำบล สมัชชาจังหวัด เครือข่ายระหว่างชุมชน การร่วมมือแบบเบญจภาคี เนื่องจากเป็นไปตามหลักคิดทางศาสนา ที่มุ่งให้ความสำคัญกับการสร้างสมานฉันท์ในทุกกลุ่มที่เกี่ยวข้อง ไม่แบ่งฝักฝ่าย

2) สำนักชุมชนวิถี ในสำนักชุมชนวิถีมองแนวคิดสามกลุ่มและพื้นฐานความคิดหลักมีรากความคิดมาจากการยกชูคุณค่าของ “ความเป็นชุมชน” แนวคิดทั้งสามกลุ่มนี้คือ กลุ่มวัฒนธรรมชุมชน กลุ่มเศรษฐกิจชุมชน และกลุ่มชุมชนแบบองค์รวม มีจุดร่วมที่สำคัญของแนวคิดที่มองว่าชุมชนเป็นองค์ประกอบย่อยของสังคม หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ สังคมประกอบด้วยชุมชนจำนวนมากมารวมกัน ฉะนั้นหากต้องการให้สังคมในภาพรวมเข้มแข็งต้องทำให้ภาพย่อยคือชุมชนเข้มแข็งก่อน เป็นการสร้างความเข้มแข็งจากจุดย่อยประกอบกันไปหาจุดใหญ่ หากส่วนย่อยอ่อนแอส่วนรวมก็จะอ่อนแอตามไปด้วย ในมุมตรงกันข้าม หากส่วนย่อยเข้มแข็ง ส่วนรวมก็จะพลอย

เข้มแข็งตามไปด้วย คือเป็นการมองในลักษณะจากล่างขึ้นบน (bottom – up perspective) ซึ่งแตกต่างแนวคิดที่ให้ความสำคัญกับภาครัฐที่เป็นการมองแบบบนลงล่าง (top – down perspective) สำนักชุมชนวิถีนัยว่าชุมชนเป็นคำตอบของสังคม

3) สำนักสากลวิถิ เป็นแนวคิดของกลุ่มบุคคลที่มีรากความคิดมาจากแนวคิด ทฤษฎีตะวันตก ซึ่งนำมาใช้เป็นกรอบในการก่อร่างทางความคิดประชาสังคมที่ตนนำเสนอ หรือกล่าวอีกอย่างว่าเป็นการนำเอาแนวคิด ทฤษฎีต่างประเทศโดยเฉพาะตะวันตกมาศึกษาปรากฏการณ์ในสังคมไทยเพื่อทำความเข้าใจและเสนอทางออกให้กับปัญหาที่สังคมไทยเผชิญอยู่ เนื่องจากเห็นว่าทิศทางสังคมไทยในอนาคตจะเคลื่อนเข้าสู่ความเป็นสากลตามแบบตะวันตกมากขึ้น จึงมีเหตุผลเพียงพอในการนำเอาแนวคิดทฤษฎีตะวันตกมาใช้ศึกษาความเป็นไปในสังคมไทย

กรอบแนวคิด ทฤษฎีที่นักคิด นักวิชาการกลุ่มนี้นำมาใช้ศึกษาตั้งอยู่บนสมมติฐานของความเป็นประชาธิปไตยในอาณาบริเวณของเมืองเป็นหลัก รูปแบบการรวมตัวของผู้คนในเขตเมืองจะมีลักษณะเป็นกลุ่ม องค์กร ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมมากกว่าเป็นการรวมตัวตามขอบเขตพื้นที่อย่างเช่นในชนบท เนื่องเพราะการรวมตัวในเมืองจะเป็นการรวมกลุ่มตามประเด็นที่ให้ความสนใจร่วมกันเป็นหลัก

ประเด็นความสัมพันธ์กับรัฐ แนวคิดส่วนใหญ่ของสำนักสากลวิถิจะเน้นการคัดค้านต่อต้าน แม้จะมีส่วนหนึ่งที่เห็นว่าอาจร่วมมือกับรัฐได้ในบางโอกาส เหตุที่เป็นเช่นนี้อาจเนื่องมาจากทฤษฎีตะวันตกอยู่บนพื้นฐานทางวัฒนธรรมของประชาชนที่มีจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองสูง เชื่อมมั่นในศักยภาพในการดูแลตนเอง มองว่าการปกครองตนเองมีประสิทธิภาพมากกว่าความอุปถัมภ์จากรัฐ จะไม่ชอบและปฏิเสธการแทรกแซงของรัฐในวิถีการดำเนินชีวิตของตน หากรัฐเข้ามาควบคุมแทรกแซงความมีอิสระในวิถีของประชาชน การต่อต้าน การคัดค้านจะเกิดขึ้น ยิ่งในสังคมอุตสาหกรรมที่เกิดประเด็นปัญหาที่ซับซ้อนรูปแบบใหม่ๆเกิดขึ้น เช่นปัญหาวัฒนธรรม ศาสนา เพศ สีผิว หรือการต่อต้านลัทธิทุนนิยม ซึ่งรัฐอาจไม่รู้วิธีการรับมือที่เหมาะสมหรือไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอ ปัญหาดังกล่าวอาจสร้างความไม่พอใจในหมู่ประชาชนและนำไปสู่ความรุนแรงบ่อยครั้ง ส่งผลให้ประชาชนไม่ไว้วางใจในรัฐและมองเป็นข้าตรงข้ามเสมอ

4) สำนักประสบการณ์วิถิ เป็นกลุ่มบุคคลที่ความคิดหลักมาจากประสบการณ์ในทางปฏิบัติ ความคิดของสำนักนี้ไม่ได้ให้ความสำคัญในเชิงทฤษฎีมากแต่จะตั้งอยู่บนภาคปฏิบัติจริงมากกว่า แนวคิดสำนักนี้ให้ความสำคัญกับทุกพื้นที่ทั้งชนบทและเมืองเนื่องจากการดำเนินงานในประเด็นต่างๆจะครอบคลุมทั่วบริเวณประเทศไทย การรวมตัวมีลักษณะหลากหลายในรูปของกลุ่ม องค์กร ขบวนการเคลื่อนไหวตามประเด็นที่ให้ความสนใจ เช่น สิทธิสตรี สิ่งแวดล้อม สาธารณสุข การรวมตัวในรูปแบบใดจะพิจารณาจากประสิทธิภาพในการจัดการกับปัญหาเป็นสำคัญ

ประเด็นความสัมพันธ์กับรัฐ สำนักประสบการณ์วิถิมองว่าจะร่วมกับรัฐหรือคัดค้านรัฐนั้นแล้วแต่สถานการณ์ที่เกิดขึ้น ที่เป็นเช่นนี้เพราะประสบการณ์จริงที่เห็นความสำเร็จหรือความล้มเหลวที่ผ่านมา การร่วมมือกับรัฐหรือคัดค้านรัฐจะประเมินเป้าหมายและการตัดสินใจจะยึด

เป้าหมายความสำเร็จของการสิ่งที่กำลังเคลื่อนไหวเป็นสำคัญจากแนวคิดประชาสังคมของนักคิดที่กล่าวมาทั้งหมดมีความหลากหลายทั้งยังแบ่งประเภทได้เป็นสำนักคิดที่แตกต่างกัน ในงานวิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิตของ อนุสรณ์ งอมสงัด (2549: 16) ได้สรุปนิยามแนวคิดประชาสังคมเอาไว้ และในการทำการศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้นำนิยามตามที่อนุสรณ์ได้สรุปนิยามประชาสังคมไว้เพื่อกำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการนำไปใช้วิจัยดังนี้ ประชาสังคม คือ

1.การที่ประชาชนรวมตัวกันเป็นกลุ่ม ชมรม องค์กรที่หลากหลายทั้งที่ร่วมกับรัฐ ร่วมกับเอกชน หรือร่วมกับทั้งรัฐและเอกชน แต่รัฐและเอกชนจะไม่เข้าไปครอบงำเพียงแต่สนับสนุนและร่วมกิจกรรมอย่างเท่าเทียมกัน โดยให้ชุมชน กลุ่ม องค์กรประชาชนเป็นหลักและตัวนำในการเสนอแนวคิดในทางปฏิบัติ กล่าวคือ ลักษณะการดำเนินการทางการจัดการเอง กลุ่มดูแลเองได้

2.ประชาสังคมเป็นพื้นที่ที่มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทั้งภายในชุมชน ชมรม องค์กร และสาธารณชนวงกว้าง

3.บุคคลหนึ่งๆสามารถเข้าร่วมกิจกรรมและเป็นสมาชิกได้หลายกลุ่มเพราะธรรมชาติมนุษย์ย่อมสนใจในหลากหลายกิจกรรม มิควรถูกจำกัดให้เป็นสมาชิกกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเพียงเท่านั้น หากแต่การทำกิจกรรมต้องคำนึงถึงความเท่าเทียม ความใส่ใจเปรียบเทียบกับกิจกรรมแต่ละกิจกรรมที่เข้าร่วม

4.เกิดความร่วมมือกัน ไม่ใช่การแข่งขัน แต่เข้าร่วมเป็นหุ้นส่วน (Partnership)

5.มีสำนึกของประชาชนรู้จักการแก้ปัญหา เป็นตัวของตัวเอง

แนวความคิดประชาสังคม มีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งในการใช้ทำความเข้าใจลักษณะและองค์ประกอบของความเป็นประชาสังคมซึ่งเมื่อนำมาทำการศึกษาวิจัยสภาองค์กรชุมชนที่เกิดขึ้นตามพระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชนพ.ศ.2551 แล้วจะทำให้สามารถวิเคราะห์ในเรื่องของการเสริมอำนาจชุมชนตามกระบวนการของความเป็นประชาสังคม และองค์กรในรูปแบบประชาสังคม รวมทั้งระเบียบของสภาองค์กรชุมชน ดังกล่าว

2.1.2 แนวคิดการเมืองภาคพลเมือง/ประชาธิปไตยทางตรง (Direct Democracy)

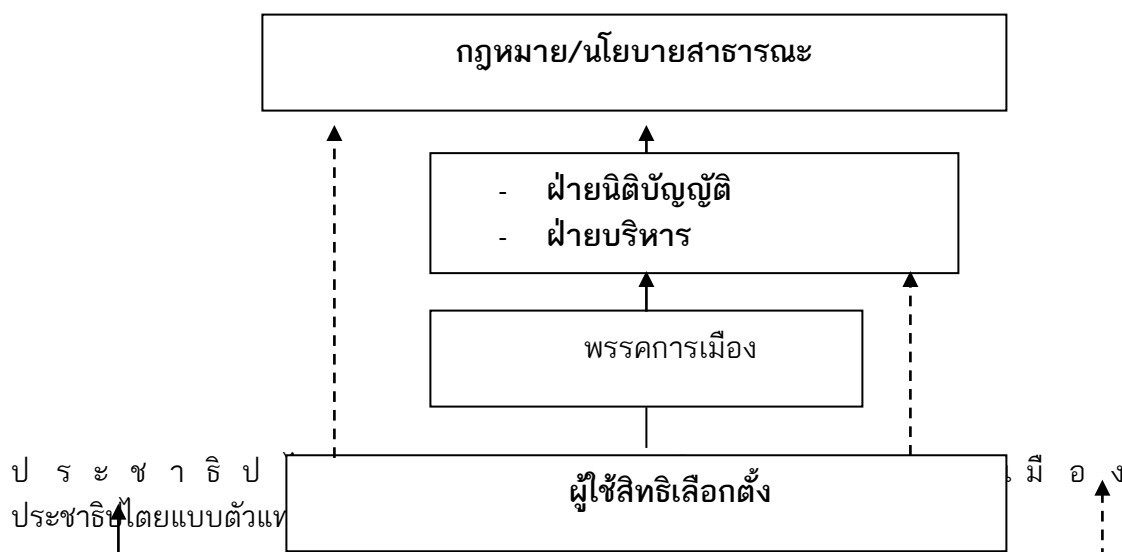
แนวคิดการเมืองภาคพลเมืองเป็นผลมาจากบริบทข้อจำกัดของประชาธิปไตยแบบตัวแทน จึงเกิดการขยายความเป็นไปได้ในการแสดงออกโดยส่วนรวมของผลประโยชน์ผู้คนในสังคม แนวคิดการเมืองภาคพลเมืองนี้อาจเรียกแตกต่างกันออกไป นักวิชาการบางท่านเรียกว่า “ประชาธิปไตยโดยตรง” (Direct Democracy) (ประภาส ปิ่นตบแต่ง, 2551: 9, สิริพรรณ นกสวน, 2551: 79 - 83) บางท่านก็เรียกว่า “การเมืองภาคพลเมือง” หรือ “การเมืองภาคประชาชน” (ณรงค์ บุญสวขวิญญู, 2552: 8, เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2548: 73, 2551: 63 - 109 และ เอนก เหล่าธรรมทัศน์, 2550)

ประชาธิปไตยทางตรง ที่ผู้วิจัยเรียกว่าประชาธิปไตยตามแนวคิดการเมืองภาคพลเมือง ในงานศึกษานี้ ได้ขยายตัวอย่างกว้างขวางในทศวรรษที่ 21 ที่มีแนวโน้มสำคัญคือ การ

เปลี่ยนแปลงประชาธิปไตยแบบงานอดิเรก (Part – time Democracy) หรือประชาธิปไตยที่ผู้คนมีส่วนร่วมในการหย่อนบัตรเลือกตั้งเพียง 10 วินาทีมาเป็นประชาธิปไตยแบบเต็มเวลา (Full – time Democracy) ซึ่งเกิดกลไกขึ้นมารองรับแนวคิดดังกล่าวคือ การลงประชามติ (Referendum) ประชามติแบบปรึกษาหารือ (Deliberative Polls) และคณะลูกขุนโดยพลเมือง (Citizens’ Juries) การจัดการชีวิตสาธารณะของประชาชนโดยตรงระดับท้องถิ่นในลักษณะต่างๆ ฯลฯ (ดูเพิ่มเติมใน ประภาส ปิ่นตบแต่ง, 2551: 9 – 66) นอกจากนี้ ประชาธิปไตยโดยตรง (Direct Democracy) มาจากความหมายดั้งเดิมคือ ประชาธิปไตยบริสุทธิ์ (pure democracy) เป็นแนวคิดที่ประกอบด้วยรูปแบบประชาธิปไตย และทฤษฎีว่าด้วยพลเมือง (theory of civics) ที่มีหลักการสำคัญคือ เป็นประชาธิปไตยที่เน้นอำนาจอธิปไตย (sovereign) มีที่มาจากองค์ประชุมของประชาชน ซึ่งเป็นกลุ่มประชาชนพลเมืองที่เลือกแล้วว่าต้องมีส่วนร่วมในการปกครอง (สิริพรรณ นกสวน, อ้างแล้ว)

แนวความคิดการเมืองภาคพลเมือง ที่ผู้วิจัยเรียกในการศึกษาครั้งนี้ อาจสามารถประมวลเป็นแผนภาพได้ดังนี้

การนำกลไกประชาธิปไตยแบบการเมืองภาคพลเมืองมาใช้ในระบอบประชาธิปไตยแบบตัวแทน

ภาพที่ 1 รูปแบบประชาธิปไตยแบบการเมืองภาคพลเมือง (ที่มา: ปรับปรุงจาก สิริพรรณ นกสวน, 2551: 81)

แนวความคิดการเมืองภาคพลเมืองในการศึกษาวิจัยครั้งนี้มีความสำคัญต่อการนำมาประสานเข้ากับแนวคิดประชาสังคม เพื่อจะนำไปสู่การทำความเข้าใจเรื่องความเข้มแข็งของ

ชุมชนผ่านการเสริมอำนาจของสภาองค์กรชุมชนจังหวัดชัยภูมิ เพื่อจะชี้ให้เห็นว่า ภายหลังจากการเกิดขึ้นของพระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน พ.ศ. 2551 ที่ผ่านมา 3 ปีแล้วนั้น เกิดผลกระทบหรือเกิดการพัฒนามาให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งมากขึ้นหรือไม่อย่างไร

2.1.3 แนวคิดประชาธิปไตยชุมชนแบบร่วมปรึกษาหารือ (Deliberative Democracy)

แนวคิดประชาธิปไตยชุมชนแบบร่วมปรึกษาหารือ นักวิชาการบางท่านอาจเรียกแตกต่างกันไป เช่น สิริพรรณ นกสวน (2551: 73) เรียกแนวคิดนี้ว่า “ประชาธิปไตยแบบอภิปรายไตร่ตรอง”

ซัมต้อง รินโปเซ (แปลโดยสำนักพิมพ์สวนเงินมีมา, 2547: 45) เรียกแนวคิดนี้ว่า “ประชาธิปไตยแบบถกเถียงเรียนรู้แบบสังฆกรรม” เอนก เหล่าธรรมทัศน์ (2552: 83) เรียกว่า “ประชาธิปไตยที่ประชาชนปรึกษาหารือและไตร่ตรอง” ส่วน ลัดดาวัลย์ ตันติวิทยาพิทักษ์ (2551: 139 – 152) เรียกแตกต่างจากคนอื่นมากที่สุดคือ “สภาประชาธิปไตยชุมชน”

ในการทำการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เพื่อให้เกิดความเข้าใจตรงกัน ผู้วิจัยขอใช้คำที่เรียกแนวคิดนี้ตาม บุญอริ ยีหมะ (2551: 11 – 24) ที่เรียกแนวคิดนี้ว่า “แนวคิดประชาธิปไตยแบบร่วมปรึกษาหารือ”

แนวคิดประชาธิปไตยแบบร่วมปรึกษาหารือนี้ย้าว่า ผู้คนนั้นมีศักดิ์ศรีเท่าเทียมกันจึงต้อง

หารือกันโดยใช้เหตุผลในที่สาธารณะเพื่อโน้มน้าวใจกันและกัน และเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดและจุดยืนซึ่งกันและกัน ประชาธิปไตยแบบนี้เห็นว่าการสื่อสารและการใช้เหตุผลรวมทั้งการทำให้เป็นกลาง คิดถึงใจเขาใจเรา และคิดถึงประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าการยกมือหรือหย่อนบัตรแล้วนับจำนวนมือ นอกจากนี้ประชาธิปไตยไม่ควรเป็นเพียงคณิตศาสตร์แต่ยังควรจะเป็นเรื่องของเหตุผลและจริยธรรม จำต้องโน้มน้าวหรือโน้มน้าวทุกๆฝ่ายเข้ามาสู่ผลประโยชน์ส่วนรวมให้มากที่สุด (Jon Elster, ed., Deliberative Democracy และ เอนก เหล่าธรรมทัศน์, 2552: 83 – 84) หรือก็คือ ความต้องการให้การตัดสินใจในระบอบประชาธิปไตยเป็นฉันทามติ (consensus decision) คือ เป็นที่ยอมรับร่วมกันทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง โดยมองว่าการเห็นพ้องต้องกันที่เกิดจากที่สาธารณะได้อภิปรายไตร่ตรองและพิจารณาอย่างรอบด้าน (public deliberation) นี่เป็นการสร้างความชอบธรรมให้แก่กฎหมายและนโยบายที่ใช้ในการบริหาร (สิริพรรณ นกสวน, 2551: 73) ทั้งนี้ เป็นผลมาจากการวิพากษ์วิจารณ์ประชาธิปไตยแบบตัวแทน และการพยายามแก้ไขจุดอ่อนต่างๆ ของประชาธิปไตยแบบตัวแทน

ลักษณะที่สำคัญของประชาธิปไตยแบบร่วมปรึกษาดังกล่าวข้างต้น ย่อมแตกต่างจากการสื่อสารทางการเมือง (political communication) อันเป็นแนวปฏิบัติของประชาธิปไตยแบบตัวแทนอย่างที่เป็นอยู่ซึ่งมักจะเป็นการสื่อสารทางเดียว หรือถ้าเป็นการสื่อสาร 2 ทาง ก็

ไม่ใช่การสื่อสารที่แต่ละฝ่ายมีความเท่าเทียมกันและมีเสรีภาพเหมือนกัน (free and equal) ทำให้ไม่ค่อยประสบผลสำเร็จมากในการสร้างความเข้าใจและยังก่อให้เกิดความไม่ไว้วางใจหรือเชื่อใจ (trust) ของประชาชนที่มีต่อผู้นำการเมืองหรือตัวแทนของตน ดังนั้น หากกระบวนการทางการเมืองเป็นเครื่องมือที่ทำให้ประชาชนได้มีโอกาสร่วมสนทนาแลกเปลี่ยนปัญหา จะทำให้ความไม่ไว้วางใจลดลงไปได้ (บุญอริ ยีหมะ, 2551: 13 – 14) เพราะระยะห่างของบุคคลในสังคมถูกทำให้ลดลงและยังสร้างความคุ้นชิน และก่อให้เกิดความเข้าใจระหว่างกัน

แนวคิดประชาธิปไตยชุมชนแบบร่วมปรึกษาหารือ หรือที่ **ลัดดาวัลย์ ตันติวิทยาพิทักษ์** (2551: 145 – 152) เรียกว่า “สภาประชาธิปไตยชุมชน” นั้น ควรมีแนวคิดดังนี้

1. มีพื้นที่ทำงานที่ชัดเจนเป็นขอบเขตพื้นที่ของชุมชนและเป็นชุมชนที่มีขนาดไม่ใหญ่หรือเล็กเกินไปนัก เช่น เป็นชุมชนที่มีขนาดครัวเรือน 100 – 200 ครัวเรือน เพื่อให้สมาชิกทุกคนมีโอกาสเข้าร่วม เป็นต้น
2. มีหลักการและสาระสำคัญที่ระบุถึงการทำงานที่เป็นอิสระ มุ่งประโยชน์สุขของชุมชน และทำงานเป็นกลางทางการเมือง
3. เวทีแลกเปลี่ยนที่อยู่บนฐานของจิตวิญญาณธรรมาธิปไตย คือ มีธรรมเป็นที่ตั้งสมาชิกที่เข้าร่วมมีเสรีภาพและความเสมอภาคในการแสดงออกอย่างเต็มที่
4. วัฒนธรรมการแลกเปลี่ยน เป็นการรับฟัง – ไตร่ตรอง – แสดงออก (deliberative discussion) โดยอาศัยรูปแบบสังขกรรมในการหาข้อสรุปของที่ประชุมเป็นหลัก
5. การประชุมเป็นไปตามหลักคำสอนในอภิธานิธรรม คือ หลักการประชุมเป็นเนืองนิตย์ หลักความพร้อมเพรียงกันประชุม ความพร้อมในการประชุม พร้อมในการทำกิจกรรมที่พึงทำ
6. มีสมาชิกที่มาจากการเลือกตั้งทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานซึ่งอาจเรียกว่า ผู้ประสานงานสภาประชาธิปไตยชุมชน โดยไม่มีค่าตอบแทน มีวาระชัดเจน ไม่ยาวจนเกินไปอาจจะ 1-2 ปี โดยให้คำนึงถึงการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน เปิดโอกาสให้ทุกคนในชุมชนมีส่วนร่วมมากที่สุด
7. มีโครงสร้างและระบบการทำงานแนวราบ เน้นการทำงานเป็นทีม
8. ได้รับสนับสนุนงบประมาณแผ่นดินในสัดส่วนตามจำนวนประชากรที่มีพื้นที่ครอบคลุมอยู่ และในสัดส่วนที่เพียงพอแก่การจัดกิจกรรมเท่าที่จำเป็น
9. ผลที่ได้จากการประชุมสภาประชาธิปไตยชุมชน จะถูกนำเสนอต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นลายลักษณ์อักษร โดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องตอบสนอง (accountability) ต่อเรื่องที่สภาฯ นำเสนอตามเวลาที่กำหนดเป็นลายลักษณ์อักษร

นอกจากนี้ ลัดดาวัลย์ ยังได้เสนอแนวคิดว่า สภาประชาธิปไตย ดังกล่าวนั้น มีหน้าที่ดังต่อไปนี้ คือ

1. จัดให้มีการประชุมสภาประชาธิปไตยชุมชนในระดับหมู่บ้านเป็นประจำทุกเดือน

2. จัดให้มีการประชุมสภาประชาธิปไตยชุมชนระดับชุมชนที่ประกอบไปด้วย ผู้ประสานงานสภาฯ 10 คน และมีตัวแทนจากหมู่บ้านแห่งละ 10 คน โดยมีการประชุมกันทุก 6 เดือน
3. จัดให้มีการประชุมสภาประชาธิปไตยชุมชนระดับอำเภอ ประกอบด้วยผู้ประสานงานสภา 2 คน และชาวบ้าน 2 คนที่ได้รับเลือกจากสภาฯในระดับชุมชน โดยมีการประชุมทุก 6 เดือน
4. จัดให้มีการประชุมสภาประชาธิปไตยชุมชนในระดับจังหวัด โดยมีการประชุมทุก 6 เดือน
5. จัดให้มีการประชุมสภาประชาธิปไตยชุมชนในระดับภูมิภาคโดยมีการประชุมทุก 6 เดือน
6. จัดให้มีการศึกษาดูงาน นอกเขตพื้นที่ชุมชน จังหวัด
7. จัดให้มีความรู้ผู้นำประชาธิปไตย เป็นประจำทุกปี เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และการเรียนรู้กับชุมชนอื่นๆ
8. จัดทำรายงานการประชุมของสภาประชาธิปไตยชุมชนทุกระดับ รวมทั้งรายงานการเงิน การตรวจสอบทางการเงินเพื่อเสนอต่อที่ประชุมสภาประชาธิปไตยชุมชนระดับชุมชนต่อ อบต. อบจ. (แล้วแต่กรณี) และเสนอต่อสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สป.) เพื่อรวบรวมเสนอต่อรัฐบาล โดยให้ สป. ทำหน้าที่ติดตามผลจากรัฐบาลเพื่อนำส่งรายงานผลกลับมาที่สภาประชาธิปไตยชุมชนตามระดับต่อไป
9. อื่นๆ ตามที่ประชุมของสภาประชาธิปไตยชุมชนกำหนด

แนวคิดแบบร่วมปรึกษาหารือนี้เป็นแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน (People Participation) และที่เข้มข้นขึ้นมาอีกก็คือแนวคิดประชาธิปไตยแบบร่วมปรึกษาหารือ (Deliberative Democracy) ที่ถือได้ว่ามีความสำคัญและให้ความสำคัญกับประชาชนระดับล่าง ซึ่งถือว่าเป็นเจ้าของสิทธิส่วนรวมในการที่จะเข้ามามีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นในกระบวนการต่างๆ ทุกชั้นทุกตอนด้วย แนวคิดประชาธิปไตยแบบร่วมปรึกษาหารือ: ร่วมปรึกษากันอย่างเท่าเทียมหมายถึง การที่คนทุกฝ่ายมีโอกาสเข้ามาร่วมสนทนากันร่วมอภิปรายประเด็นสาธารณะ (Public Discussion) อย่างเท่าเทียมกันและอย่างมีอิสระในฐานะที่เป็นพลเมือง (citizen) ของสังคมหรือชุมชน หรืออาจเรียกว่าเป็นเวทีประชุมพลเมือง (citizen forums) (Graham Smith, 2003: 86 – 93) เพื่อให้กิจกรรมหรือการแสดงออกในพื้นที่ดังกล่าวสร้างความเข้าใจกันเพื่อแสวงหามติร่วมหรือเจตจำนงทางการเมือง (general will) ร่วมกันที่จำเป็นสำหรับนำมาใช้ในการตัดสินใจปัญหาทางการเมืองหรือกรอบการพัฒนาาร่วมกันของชุมชน นอกจากนี้แนวคิดประชาธิปไตยแบบร่วมปรึกษาหารือยังเป็นแนวทางแก้ไขข้อจำกัดของประชาธิปไตยแบบตัวแทนที่เป็นการสื่อสารทางเดียว และเน้นการปฏิบัติจากบนลงล่าง ส่วนแนวคิดแบบร่วมปรึกษาหารือนี้เป็นการสื่อสารสองทางและเป็นการสื่อสารแบบร่วมสนทนาแลกเปลี่ยนร่วมกันแก้ปัญหาทำให้

ความไม่ไว้วางใจกันลดลงและทำให้เกิดข้อตกลงร่วมกันอย่างเอกฉันท์ต่อการนำออกสู่การปฏิบัติ (บุญอริยะ, 2551: 11 – 24)

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ แนวคิดประชาธิปไตยชุมชนแบบร่วมปรึกษาหารือ (Deliberative Democracy) มีความสำคัญ และนับว่าสอดคล้องและกลมกลืนเข้ากับแนวคิดสองแนวคิดก่อนหน้านี้ได้เป็นอย่างมากในการนำมาเป็นเครื่องมือวิเคราะห์ ของงานวิจัย ทั้งนี้ผู้วิจัยจะได้นำไปใช้เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเพื่อให้ทราบผลการศึกษาและนำมาสรุปเพื่อให้ตอบวัตถุประสงค์และข้อค้นพบอย่างรอบด้านต่อไป

2.2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ณรงค์ บุญสวยขวัญ (2552) ได้ทำการศึกษา บทบาทของสมาคมชาวประมงปากพนังในการผลักดันให้ราชการทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสมาชิกของสมาคมปากพนัง จังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้ชี้ให้เห็นลักษณะของการเคลื่อนไหวภาคพลเมืองเพื่อทำการเรียกร้องต่อรัฐบาลในลักษณะการกระทำที่รุนแรงคือ “การปิดอ่าว” เพื่อเป็นการปฏิบัติการเชิงสัญลักษณ์ในพื้นที่สาธารณะ โดยปิดอ่าวครั้งแรกใน พ.ศ. 2529 เพราะเหตุราคาน้ำมันแพง โดยชาวประมงรวมตัวกันปิดอ่าวซึ่งเป็นการปิดอ่าวแบบทั่วไป คือ ปิดน่านน้ำในพื้นที่ของตน ครั้งนั้นเป็นการปิดอ่าวครั้งใหญ่ที่สุดที่แม่น้ำปากพนังโดยเอาเรือมาจอดต่อกันเป็นแพสามารถเดินข้ามปากได้ และปิดอ่าวครั้งที่ 2 ในปี พ.ศ. 2538 โดยทำการปิดอ่าวแบบเฉพาะคือ ปิดอ่าวที่ปากพนัง สาเหตุเพราะสมาชิกชาวประมงปากพนังถูกจับและถูกยิงจากกองเรือของรัฐบาลมาเลเซียและรัฐบาลเวียดนาม ความสนใจดังกล่าวทำให้รัฐบาลและข้าราชการต้องหันมาให้ความสนใจอยู่เสมอ กระทั่งปัจจุบันมีสมาคมชาวประมงจากอำเภอต่างๆ เข้ามาเป็นเครือข่ายทางสังคมทำกิจกรรมร่วมกันอย่างมีพลังจนทำให้ข้อเสนอหรือประเด็นที่มาจากสมาคมได้รับความสนใจจนถึงปัจจุบัน

ลัดดาวัลย์ ตันติวิทยาพิทักษ์ (2551) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “ขบวนการประชาสังคมกับการพัฒนาประชาธิปไตยชุมชน” ซึ่งผู้ศึกษามุ่งทำความเข้าใจการทำงานของขบวนการประชาสังคม และผลกระทบต่อการพัฒนาประชาธิปไตยและการเมืองในชุมชน และศึกษาหาความสัมพันธ์ระหว่างความเข้มแข็งของขบวนการประชาสังคมกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจการสาธารณะของชุมชน โดยมีพื้นที่ 6 แห่งของจังหวัดอุบลราชธานี ประกอบด้วยชุมชนราชธานีโสภณ ชุมชนป่าแดงชุมคำ ชุมชนวังอ้อ สหกรณ์เครดิตยูเนียนลำน้ำโจ่ง ชุมชนบ้านปะอาว และชุมชนลับแล โดยแบ่งลักษณะชุมชนเป็น 4 ประเภทคือ

1. ชุมชนที่ยึดมั่นอุดมการณ์ ได้แก่ ชุมชนราชธานีโสภณ สหกรณ์เครดิตยูเนียนลำน้ำ

โจ่ง

2. ชุมชนที่ทำงานสวนกระแสกับนโยบายของรัฐ ได้แก่ ชุมชนป่าแดงชุมคำ

3. ชุมชนที่ทำงานร่วมมือกับรัฐ ได้แก่ ชุมชนวังอ้อ ป่าชุมชนดอนชี บ้านปะอาว และ

4. ชุมชนที่สัมพันธ์ใกล้ชิดกับนักการเมือง ได้แก่ ชุมชนลับแล

ทั้งนี้ ผู้ศึกษามีคำถามวิจัยถึง การทำงานของขบวนการภาคประชาสังคมในชุมชน ว่า มี ผล

ต่อการพัฒนาประชาธิปไตยและการเมืองในชุมชนอย่างไร การทำงานของขบวนการภาคประชาสังคมในชุมชนมีอะไรเป็นปัจจัยสำคัญในการบรรลุเป้าหมาย และ ความเข้มแข็งของขบวนการประชาสังคมมีผลต่อการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจการสาธารณะของชุมชนหรือไม่ โดยมีสมมติฐานว่า ขบวนการภาคประชาสังคมจะสามารถแสวงหาทรัพยากร ตลอดจนการสนับสนุนที่เข้มแข็งจะช่วยให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจการสาธารณะของชุมชนที่นำไปสู่การพัฒนาประชาธิปไตยชุมชน

ผลการศึกษาพบว่า อิทธิพลจากภายนอกชุมชนที่มีบทบาทสำคัญต่อวิวัฒนาการประชาธิปไตยชุมชนท้องถิ่นมีอิทธิพลครอบงำและทำลายความเป็นอธิปไตยของชุมชนโดยมีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นกลไกขับเคลื่อนที่สำคัญ ซึ่ง ผู้วิจัย (ลัดดาวัลย์ ตันติวิทยาพิทักษ์) นั้นชี้ให้เห็นว่าสอดคล้องกับความเห็นของ ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม ที่กล่าวถึงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจากวิวัฒนาการการปกครองระบบการปกครองท้องถิ่นไทย ตามนโยบายการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นที่สร้างปัญหาแก่ท้องถิ่นคือการจัดตั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ริเริ่มโดยชนชั้นนำในสังคม ทำให้การจัดตั้งมันเป็นไปตามความมุ่งหมายของชนชั้นนำที่เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากเบื้องบนลงสู่เบื้องล่าง โดยที่เบื้องล่างไม่มีส่วนกำหนด มีผลให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐบาลและข้าราชการประจำ นอกจากนี้ นักการเมืองท้องถิ่นยังจับมือสร้างพันธมิตรกับนักการเมืองระดับชาติเพื่อแบ่งสรรผลประโยชน์โดยละเลยปัญหากระบวนการปกครองชุมชน ขณะเดียวกันที่นักการเมืองยังคงพยายามผลักดันให้กำนันผู้ใหญ่บ้าน ยังมีอิทธิพลต่อไปในพื้นที่

นอกจากนี้ ลัดดาวัลย์ ตันติวิทยาพิทักษ์ ได้ทิ้งท้ายในงานศึกษาไว้ว่า การพัฒนาประชาธิปไตยชุมชนต้องเริ่มจากทุนประชาธิปไตยที่มีอยู่ในชุมชน ให้เป็น “ประชาธิปไตยชุมชน” ที่มีหลักการอันประกอบด้วย แนวคิดการเลือกตั้งชุมชน โดยชุมชน เพื่อชุมชน คือ ให้การเลือกตั้งเป็นความรับผิดชอบของชุมชน แนวคิดเรื่องสภาประชาธิปไตยชุมชน ที่มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาประชาธิปไตยของชุมชน โดยเป็นผลมาจากการศึกษาเปรียบเทียบตัวอย่างจากต่างประเทศ

ประพันธ์ ภักดีกุล และคณะ (2549) ได้ทำการศึกษารูปแบบ และปัจจัยในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนด้วยศักยภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่น ในตำบลแม้วิน ตำบลท่าสว่าง ตำบลคลองด่าน และตำบลสมอทอง พบว่า รูปแบบในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในด้านต่างๆ ที่มีระดับศักยภาพมากที่สุดคือ ด้านการบริหารจัดการ ด้านภูมิปัญญาและ

วัฒนธรรมท้องถิ่น ด้านการแสวงหาความรู้ ด้านการเมืองและการปกครองท้องถิ่น ด้านการรับรู้ และการมีส่วนร่วม ด้านการปลูกจิตสำนึก ส่วนในด้านที่ศักยภาพน้อยที่สุดคือ ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านการเกษตรกรรมโภชนาการและอาหารแปรรูป ส่วนปัจจัยในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนที่มีศักยภาพน้อยคือ การร่วมมือกันของคนในชุมชน และระดับที่มีศักยภาพน้อยที่สุดคือความสามัคคีของคนในชุมชน ผู้นำชุมชน ความเข้มแข็งของคนในชุมชน การศึกษา รัฐบาล หน่วยงานต่างๆ ความซื่อสัตย์ของคนในชุมชน นักการเมืองงบประมาณ และคุณธรรมของคนในชุมชน

กระบวนการเรียนรู้ในชุมชน และการถ่ายทอดความรู้จากสถาบันอุดมศึกษาหรือสถาบันการศึกษาในท้องถิ่นพบว่าการเรียนรู้และการถ่ายทอดความรู้มาจากบรรพบุรุษ โรงเรียนหรือหน่วยงานราชการแต่ไม่มีสถาบันอุดมศึกษาช่วยเหลือหรือให้ความรู้แก่ชุมชน

สุวิดา ธรรมณีนวงศ์ และคณะ (2541) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบและแนวทางการพัฒนาความเข้มแข็งของการรวมกลุ่มในชุมชนสาคลี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า มีการรวมกลุ่มใน 3 ลักษณะคือ

1. การรวมกลุ่มแบบหลายกิจกรรมในกลุ่มเดียวกัน พบในกลุ่มผักปลอดสารพิษ ตำบล

บ้านหลวงและกลุ่มเกษตรกรรมยั่งยืน ซึ่งเริ่มจากกิจกรรมทางการเกษตรแล้วขยายเพิ่มขึ้นไปสู่การออมทรัพย์ซึ่งเป็นแหล่งเงินหมุนเวียนสำหรับทำการเกษตรของสมาชิกกลุ่ม

2. เป็นกลุ่มที่ทำกิจกรรมในลักษณะเดียวกัน พบในเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรรมทางเลือก

แยกตามพื้นที่ โดยแต่ละกลุ่มผสวนเป็นเครือข่าย เป็นการรวมกลุ่มที่เริ่มจากการเกษตรและบริหารกลุ่มของตนเองอิสระ แต่เข้าร่วมประสานเป็นเครือข่ายกับกลุ่มอื่นที่มีกิจกรรมอย่างเดียวกัน

3. เป็นกลุ่มอิสระที่กิจกรรมเพียงอย่างเดียว บริหารจัดการเป็นอิสระ พบในกลุ่มสัจจะ

ออมทรัพย์ และกระจายไปในแต่ละพื้นที่ เน้นการฝากและการกู้ยืมจากสมาชิกที่ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้าง ค้าขาย และมีอาชีพอื่นเช่นเกษตรกรรมอยู่ด้วย การรวมกลุ่มจะเกิดในละแวกบ้านเดียวกัน

การพัฒนากิจกรรมเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของการรวมกลุ่มเป็นไปใน 9 ลักษณะคือ

1. การศึกษาดูงาน
2. การประชุมอย่างเป็นทางการของกลุ่ม
3. การเสวนากลุ่มย่อย ที่เป็นกิจกรรมที่จัดอย่างสม่ำเสมอ
4. การสนับสนุนงบประมาณบุคลากรแก่ชุมชน
5. การจัดระบบบัญชีอย่างง่าย เพื่อให้สมาชิกสะดวกแก่การตรวจสอบสถานะ

ทางการเงิน

6. การวิเคราะห์ระบบการเงินโดยปรึกษากับผู้เชี่ยวชาญที่ร่วมกับแกนนำช่วยกันในการจัดทำแผนกิจกรรมที่มีแนวทางชัดเจน
7. การสำรวจข้อมูลพื้นฐานทั้งทางกายภาพและข้อมูลเศรษฐกิจเพื่อให้มีข้อมูลที่ชัดเจนในการตัดสินใจร่วมกัน
8. การนำเสนอข้อมูลต่อสาธารณะเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกลุ่มต่างๆ ในชุมชนให้ได้รับทราบข้อมูลรวมทั้งตรวจสอบข้อมูลชุมชน และ
9. การประสานเครือข่ายเพื่อร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน

ดารารัตน์ คำเป็ง (2552) ได้ทำการศึกษาเรื่อง บทบาททางการเมืองภาคประชาชนต่อการปกครองท้องถิ่น: ศึกษากรณีเฉพาะ สภาองค์กรชุมชนตำบลน้ำเกี๋ยน อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาถึงบทบาทหน้าที่และสถานภาพของสภาองค์กรชุมชนที่เกิดขึ้นตามพระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน พ.ศ. 2551 (2) เพื่อศึกษาผลของการจัดตั้งสภาองค์กรในพื้นที่ที่ศึกษา และ (3) เพื่อนำผลการศึกษามาอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนที่มีต่อการปกครองท้องถิ่นไทย โดยอาศัยแนวคิดชุมชน การมีส่วนร่วมทางการเมือง การเมืองภาคประชาชน และการปกครองท้องถิ่น เพื่ออธิบายความสัมพันธ์ภายใต้กระบวนการตั้งคำถามวิจัย

ผลการศึกษาพบว่าบทบาทหน้าที่และสถานภาพทางปฏิบัติของสภาองค์กรชุมชนมีความสอดคล้องกับแนวคิดการกระจายอำนาจ นำไปสู่การมีส่วนร่วมทางการเมือง และเป็นการขยายตัวของการเมืองภาคประชาชน ในรูปแบบประชาธิปไตยทางตรงจะทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครองในทุกกระบวนการในท้องถิ่น เพื่อเป็นการรับรองสิทธิชุมชนและสิทธิการเมืองภาคประชาชนตามรัฐธรรมนูญพุทธศักราช 2550 มาตรา 66, 67 และ 87 แต่ทั้งนี้ สถานภาพทางกฎหมายของพระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชนยังมีข้อจำกัดหลายด้าน อันส่งผลต่อการกระจายอำนาจและคานอำนาจกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เป็นรูปธรรมลดน้อยลง คือ 1. สภาองค์กรชุมชนไม่มีอำนาจหน้าที่โดยถูกบัญญัติเป็นเพียง “ภารกิจ” 2. ไม่มีฐานะเป็นหน่วยงานของรัฐหรือนิติบุคคลตามกฎหมาย 3. การไม่มีงบประมาณเป็นของตัวเอง และ 4. ไม่มีบทบัญญัติรวมถึงกฎหมายที่เกี่ยวข้องในการรับรองการมีพื้นที่ทางการเมืองของสภาองค์กรชุมชน ทั้งนี้สาเหตุส่วนใหญ่เกิดขึ้นจากการหลีกเลี่ยงการปะทะกันระหว่างกระทรวงทรัพยากรสังคมและความมั่นคงของมนุษย์กับกระทรวงมหาดไทย ในช่วงกระบวนการยกร่างพระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน

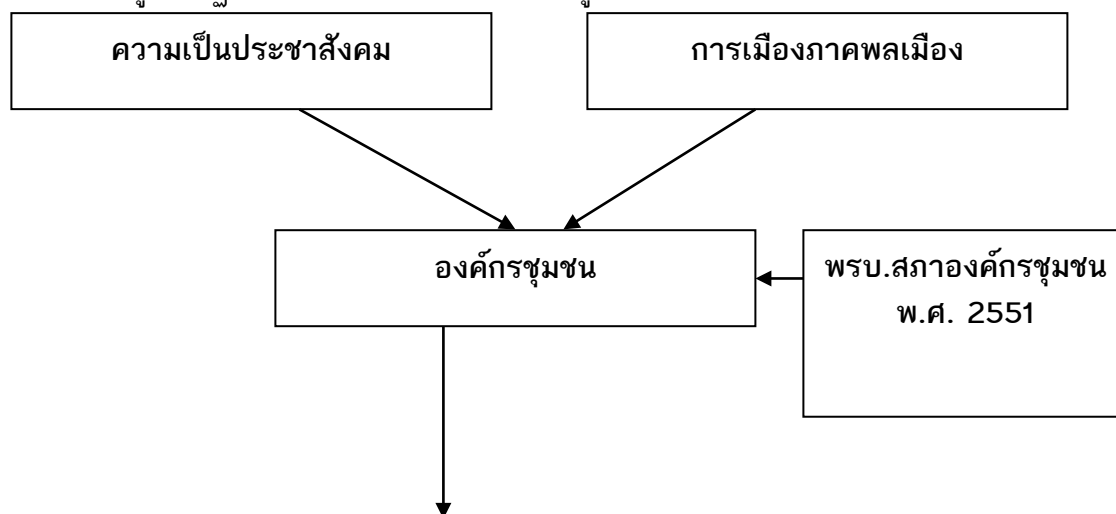
โดยผลการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบลน้ำเกี๋ยนที่มีต่อการปกครองท้องถิ่นในพื้นที่ คือ 1. การเกิดนโยบายที่เหมาะสมกับท้องถิ่น 2. การเกิดความร่วมมือระหว่างผู้นำที่เป็นทางการและไม่ใช่เป็นทางการในชุมชน 3. เพื่อเป็นการหนุนเสริมขอบบพร่องในปัญหาระบบการเมืองแบบตัวแทนและ 4. การเกิดความสมานฉันท์ทางการเมืองท้องถิ่น โดยทั้งนี้ผลดังกล่าวจะเกิดขึ้นในแต่

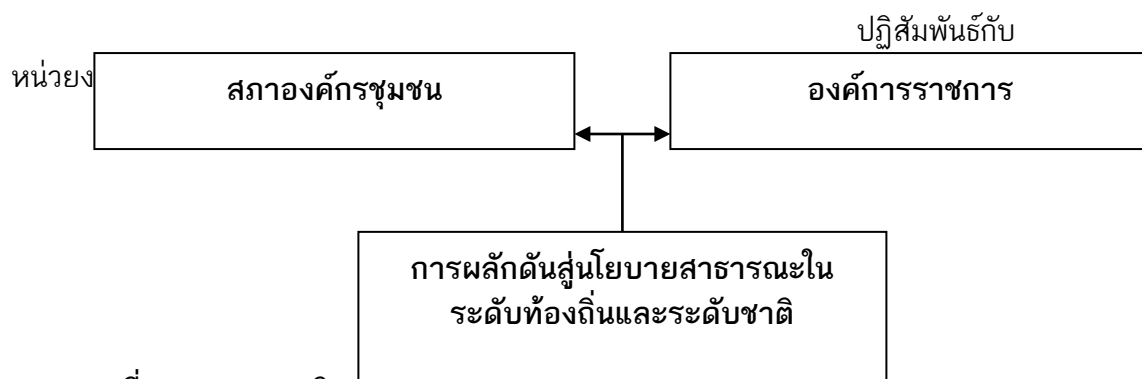
ละพื้นที่แตกต่างกัน ซึ่งขึ้นอยู่กับบริบทการปฏิสัมพันธ์ของ ภาคประชาชน – ข้าราชการประจำ – ข้าราชการการเมืองส่วนภูมิภาคและข้าราชการการเมืองส่วนท้องถิ่น

จากการสำรวจงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเสริมความเข้มแข็งให้กับชุมชนโดยสภาองค์กรชุมชน นั้น พบว่า ยังขาดองค์ความรู้ในด้านนี้ ส่วนหนึ่งอาจจะเนื่องมาจาก พระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน 2551 นั้น เพิ่งจะเกิดขึ้นได้เพียง 3 ปี ทำให้งานวิจัยหรือสารสนเทศเอกสารที่เกี่ยวข้องหรือใกล้เคียงกับสภาองค์กรชุมชนยังมีอยู่จำนวนน้อย จะมีก็เพียงงานของ ลัดดาวัลย์ ตันติวิทยาพิทักษ์ ที่ได้กล่าวถึงการศึกษาชุมชนในมิติขบวนการประชาสังคม และได้กล่าวถึงสภาประชาธิปไตยชุมชนไว้ และงานวิทยานิพนธ์ของดรรารัตน์ คำเป็งที่ได้ศึกษาบทบาททางการเมืองภาคประชาชนต่อการปกครองท้องถิ่น : ศึกษากรณีเฉพาะ สภาองค์กรชุมชนตำบลน้ำเกีฮ่น อำเภอรูเพียง จังหวัดน่าน ที่ถือได้ว่ามีความเกี่ยวข้องกับงานของผู้วิจัยโดยตรงมากที่สุด แต่ทั้งนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าการสำรวจงานที่เกี่ยวข้องกับการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนที่ใกล้เคียงกันก็มีความสัมพันธ์และสำคัญ โดยพยายามสำรวจผลการศึกษาของการเสริมความเข้มแข็งของชุมชนที่มาจากหลากหลายปัจจัย เนื่องจาก การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยที่เกี่ยวกับสภาองค์กรชุมชนที่เพิ่งเกิดขึ้นเพียง 3 ปี ทั้งนี้ผลการวิจัยที่ออกมาจะได้นำมาตรวจสอบกับงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อวิเคราะห์น้ำหนักทางวิชาการ และปรากฏการณ์ที่ออกมาว่า มีความเหมือน คล้ายคลึง หรือแตกต่างกันอย่างไร และมีปัจจัยอะไรบ้างที่เป็นตัวสนับสนุนความเข้มแข็งที่เหมือนหรือแตกต่างกัน เพื่อนำผลการศึกษาที่ค้นพบ ไปต่อยอดองค์ความรู้เกี่ยวกับสภาองค์กรชุมชน และเพื่อให้้องค์กรชุมชนอื่นๆ นำไปทดลองและศึกษาปฏิบัติต่อไป

2.3 กรอบแนวคิดในการวิจัย (Conceptual Framework)

การมีส่วนร่วมของประชาชนก่อเกิด “ความเป็นประชาสังคม” ซึ่งทำให้เกิดองค์กรชุมชนขึ้น และเมื่อกระแสประชาธิปไตยแบบการเมืองภาคพลเมืองได้รับความสนใจ พร้อมกับการเกิดพระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน จึงเป็นการเกิดขึ้นของสภาองค์กรชุมชนจังหวัดชัยภูมิ และกระทำการทั้งร่วมกับรัฐ และต่อรองคัดค้าน ผ่านการร่วมปรึกษาหารือของสภาองค์กรชุมชนในจังหวัดชัยภูมิ เพื่อนำไปสู่การมีส่วนร่วมในภาคประชาชนต่อการกำหนดนโยบายสาธารณะต่างๆที่จะส่งผลไปสู่การปฏิบัติ จากกรอบแนวคิดดังกล่าวผู้วิจัยได้ประมวลออกมาเป็นแผนภาพดังนี้

ภาพที่ 2 กรอบแนวคิดของการวิจัย